

سینار
بررسی
جوانان

مجموعه مقالات

سینار بررسی مسائل مربوط به

اعتیاد جوانان

۷۷ - تبریز

فرمانداری شهرستان تبریز

بررسی ویژگیهای روانی، عاطفی و رفتاری معتادین جوان بهمراه نقش دوران بازیبودی بر تحول آنها

نویسنده: دکتر حمیدرضا آقامحمدیان شعباباف
تحصیلات: دکتری روانشناسی

عضو هیأت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه مشهد

و دکتر سید کاظم رسول زاده طباطبائی
تحصیلات: دکتری روانشناسی

عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه

نظام استکبار به سرکردگی آمریکا که از دیرباز سعی در تخدیر افکار جوانان پاک و مسلمان را دارد، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بر دشمنی های خود از راههای متعدد شدت بخشید که یکی از آنها تلاش برای ورود مواد مخدر به کشور تا با وفور آنها به راحتی در اختیار نسل جوان، پرتحرک و انقلابی قرار گرفته، آنها را سست و بی عنصر نموده و از مبازرات خود، علیه نظام استکبار بر حذر دارد. اما رهبریهای خردمندانه و بیدارگر امام عزیز راحلمان و مقام عظمای ولایت باعث گردید تا آحاد ملت و نهادهای مربوط هشیار

شده، راه مبارزه با سوداگران مرگ را شیوه خود قرار دهنده و حتی در این راه شهدای عزیزی هم تقدیم شده و مقابله همچنان با شور و شوق توسط جوانان ادامه دارد.

درکنار چنین مبارزات بر حقیقی، اجرای برنامه‌های پژوهشی جهت شناخت ویژگیهای روان شناختی، پیشگیری و برگرداندن شخصیت مختلط شده افراد اغفال شده که به دام اعتیاد افتاده‌اند ضروری به نظر می‌رسید و از آنجائی که وظیفه هر مسلمان اهتمام به امور مسلمین است، وظیفة خود دیدیم تا با اجرای پژوهشی در خصوص ویژگیهای روانی، عاطفی و رفتاری معتادین بهمراه نقش دوران بازپروری بر تحول آنها، گامی هر چند کوچک در جهت پیشبرد اهداف مبارزه با اعتیاد در نسل جوان کشور برداشته شود، امید است مورد قبول ایزد منان قرار گیرد و در آینده‌ای نه چندان دور این بلای خانمانسوز از کشور اسلامیمان ریشه کن شود و همواره جوانانی سالم، شاداب، سرزنشه و انقلابی داشته باشیم.

تعريف مسئله:

اعتياد با توجه به نوع اثرش بر فرد، تغییراتی را از لحاظ جسمانی و روانی به دنبال خواهد آورده که آگاهی از این تغییرات خصوصاً ویژگیهای روانی، عاطفی و رفتاری معتادین، زمینه مناسبی را جهت پیشگیری و فراهم آوردن شرایط بازپروری مفید، مهیا می‌سازد. بنابراین در پژوهش حاضر تلاش شده است تا با استفاده از ابزارهای مناسب روان‌شناختی، خصوصیات روانی معتادین جوان و نقش دوران بازپروری بر تحول آنها، همچنین شرایط فردی، خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی حاکم بر معتادین به دقت مورد وارسی قرار گیرند.

سنوات پژوهشی:

از آنجائیکه هدف این پژوهش توصیف جامعه مورد مطالعه است. لذا به جای ارائه فرضیه به طرح سوالات پژوهشی اکتفا می‌شود که عبارتند از:

- ۱- معتادین جوان واجد چه ویژگیهای روان شناختی می‌باشند؟
 ۲- معتادین جوان از چه شرایط فردی، خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی برخوردارند؟
 ۳- دوران بازپروری چه تأثیری بر ویژگیهای روان شناختی معتادین جوان دارد؟

تعریف عملیاتی واژه‌ها:

واژه‌هایی که در این پژوهش مورد نظر قرار گرفته است و می‌بایست تعریف عملیاتی

شوند عبارت است از:

۱- ویژگیهای روان شناختی (روانی، عاطفی و رفتاری):

خصوصیات روانی، عاطفی و رفتاری که در این پژوهش مورد نظر است و به گرایش‌های مرضی شخصیت پوشش می‌دهد عبارتند از:

۱-۱- هیپوکندری (۱): صفت ممتاز این حالت نگرانی افرادی شخص درباره سلامت جسمانی خویش است، در صورتیکه هیچگونه دلیل بدنی و پژشکی کافی برای این دلواپسی وجود ندارد.

۱-۲- افسردگی (۲): حالت مرضی عاطفی است که با احساس نومیدی، بی کفايتی، گناه، ترس و بی ارزشی همراه است.

۱-۳- هیستری (۳): مربوط به ناراحتیهای جسمی شامل واکنشهای جانشین سازی، جبرانی و تعزیزهای با علائم اختلال در اعضای گوناگون بدنی است، در صورتیکه هیچگونه ضایعه عضوی واقعی وجود ندارد.

۱-۴- سایکوپاتی (۴): عبارت است از ناسازگاریهای اجتماعی، نداشتن تجربیات خوش در زندگی و شکایت و عدم رضایت از وضع و محیط خانوادگی.

۱-۵- پارانویا (۵): این خصوصیات با ویژگیهای همچون حساسیت افرادی و نابجا، اشکال در موازین اخلاقی و مذهبی، شکایت از دیگران و کمبودها و گسترش تدریجی

ای عزیزی

ویژگیهای

دام اعتیاد

در مسلمین

عاطفی و

در جهت

مورد قبول

سلامیمان

ی به دنبال

معتادین،

می‌سازد.

مناسب

حول آنها،

قت مورد

جای ارائه

هذیان مشخص می‌شود.

۱-۶- ضعف عصبی (۱): مربوط به ضعف روانی و عصبی است که با اضطراب، تشویش و ترس نایجاً مشخص شده اثراتی بر جسم می‌گذارد.

۱-۷- اسکیزوفرنی (۲): گوشه گیری، افکار عجیب و غریب، شکایت از وضع خانوادگی، اشکال در برداشت از خود، کند شدن و انحراف عواطف، اختلال در روند فکری و قطع ارتباط با دنیای واقعی از جمله خصوصیات این مشکل می‌باشد.

۱-۸- هیپومانیا (۳): این اختلال به صورت اشکال در خلق و خوی و انجام فعالیتهای بیهوده و برخلاف منش اجتماعی مشخص می‌شود.

۱-۹- ناکامی (۴): این رفتار به دلیل ارضاء نشدن یک انگیزه، جلوگیری یا خشی کردن رفتاری که متوجه یک هدف بوده است حاصل می‌شود.

۲- خصوصیات فردی، خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی جوانان معتاد:
این خصوصیات با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته که شامل قسمتهای مشخصات فردی، علت مراجعة، تاریخچه بیماریهای جسمی و روانی، تاریخچه شخصیتی، تاریخچه فامیلی و خانوادگی و تاریخچه اعتیاد مراجع بود، مورد بررسی قرار گرفت.

۳- دوران بازپروری:
به دوره‌هایی اطلاق می‌شود که از طرف سازمان‌های مربوط برای ترک اعتیاد گذاشته می‌شود، طول این دوره‌ها عموماً ۴۵ روز است که یک هفته آن در قرنطینه و بقیه‌اش در آسایشگاهها با سایر معتادین سپری می‌شود.

۴- جوانان معتاد:
در این پژوهش به افرادی که دارای سن بین ۲۰ تا ۴۰ می‌باشند و گرفتار استفاده از

مواد مخدّر شده‌اند اطلاق می‌شود.

جامعه و نمونه آماری:

جامعه آماری مورد نظر شامل کلیّة جوانان معتادی است که دارای سن ۲۰ تا ۴۰ سال می‌باشند و به صورت «خود معروف» جهت ترک اعتیاد به یکی از مراکز بازپروری مشهد مراجعه نموده‌اند. نمونه آماری نیز شامل ۱۰ نفر از همان افراد است که به صورت تصادفی انتخاب و در دو مرحله مورد بررسی قرار گرفتند.

روش پژوهش:

روش پژوهش حاضراز نوع پیش تست - پس تست تک گروهی^(۱) است. بدین صورت که نمونه انتخاب شده قبلی از اینکه به قرنطینه برد شوند، مورد مطالعه‌ای عمقی انفرادی (بالینی) و با استفاده از تستهای ام.ام.پی.آی^(۲) و روزنوایگ^(۳) قرار می‌گرفتند، سپس معتاد وارد فرآیند بازپروری، بمدت ۴۵ روز می‌شد و بعد از این مدت مجدداً توسط ابزارهای مذکور مورد بررسی قرار می‌گرفت، در واقع بازپروری کاری بوده است که بر روی آنها صورت پذیرفته است.

ابزار جمع آوری اطلاعات:

- ۱- پرسشنامه محقق ساخته جهت بررسی خصوصیات فردی، خانوادگی، اجتماعی، و اقتصادی معتادین.
- ۲- تست ام.ام.پی.آی فرم کوتاه و نرم شده ایرانی.
- ۳- تست روزنوایگ جهت مطالعه واکنش معتادین جوان در مقابل ناکامیها.

اهداف پژوهش:

پژوهش حاضر چند هدف عمده را دنبال کرده است که اهم آنها به شرح ذیل است:

- ۱- آگاهی از خصوصیات روان شناختی (روانی، عاطفی و رفتاری) معتادین جوان استفاده از

- ۲- آگاهی از گذشته معتادین جوان در قالب خصوصیات فردی، خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی و جز آن که در واقع بستر شکل گیری ویژگیهای روانی، عاطفی و رفتاری است.
- ۳- دوران بازپروری چه تأثیری بر ویژگیهای روان شناختی معتادین جوان دارد.

یافته‌های پژوهش:

چنانکه قبل از ذکر شد، پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به سه سوال بود که اکنون یافته‌های مربوط به هر کدام به شرح ذیل ارائه شود:

۱- معتادین جوان واجد چه ویژگیهای روان شناختی می‌باشند؟

با توجه به اینکه پژوهش مذکور از نوع پیش تست و پس تست بوده است، لذا ویژگیهای روان شناختی (روانی، عاطفی و رفتاری) آنها را در قبیل و بعد از بازپروری مشخص می‌نماییم:

۱-۱- ویژگیهای روان شناختی معتادین جوان، قبل از گذراندن دوران بازپروری:

نمونه مورد بررسی تلاش داشته‌اند و ضعیت فعلی خود را بدتر از آنچه هست نشان دهند، یعنی تمارض به وضوح در بین آنها دیده می‌شود، این کار عمدتاً برای جلب کمک و هم‌دردی دیگران صورت می‌گیرد. واجد شخصیت وابسته بوده‌اند و محتاطانه و صلح‌جویانه عمل می‌کنند. گرایش‌های هیپوکندریا در آنها مشهود بود، یعنی از وضع جسمانی خود ناراضی بودند و تنها به ارضای نیازهای خود توجه دارند و لذا خودمیان بین‌اند. افسردگی شدید به صورت سکوت و گوشه‌گیری افراطی، عدم شرکت در بحثهای گروهی و عدم ابراز خواسته‌ها مشخص بود. رفتارهای جنسی آنها پرخاشگرانه بوده و فاقد شیوه‌ها و روندهای مورد قبول و تصویب اجتماع می‌باشد. دارای ناسازگاریهای اجتماعی، نداشتن تجربیات خوش در زندگی بوده و از وضع خانوادگی خود و محیط اطراف شاکی و ناراحت هستند. و علیه آن عصیان کرده‌اند. همچنین از طرح نقشه مناسب برای آینده عاجز بوده و

بدون تفکر و تعمق و توجه به تیجه کار، دست به عمل می‌زنند و به تجربیات خود توجه نداشتند. در دوستی‌ها و روابط خود با دیگران وفاداری و صداقت نشان نمی‌دهند. توصیه‌های اصلاحی دیگران را جدی نمی‌گیرند. علائمی همچون اضطراب، تشویش، ترس و دلهره بیجا مشهود بود.

نشانه‌هایی از احساس تنهایی و اینکه عضو جامعه نیستند و مردم آنها را درک نمی‌کنند دیده می‌شد. در مورد هویت خود تردید داشته و آن را از نوع بی‌ارزش می‌دانستند. رگه‌هایی از شادی و خوشحالی در آنها دیده نمی‌شد دلیل آنهم نمرة پایین در ملاک «هیپومانی» است. (تلقین پذیری) ناسازگاری اجتماعی، پرخاشگری محدود و آشکار، آگاهی از موقعیت ناکام‌کننده خود، ناپختگی عاطفی، افراط در اعتماد به خود، وابستگی شدید، بی‌تفاوتوی در رفتار هیجانی، عدم عکس العمل مناسب در برابر موانع، اشکال در «من»^(۱) که فرد را قادر به دفاع شایسته از خود نمی‌سازد، بروز رفتارهای سازمان نایافته که تمام فکر معتاد را معطوف به ارضاء نیازهای سذ شده می‌کند آنهم به هر طریقی، خود تحقیری، اعتقاد به تنبیه درونی و غیر مسئول بودن از جمله ویژگیهای روانی، رفتاری و عاطفی معتادین جوان مورد مطالعه در قبیل از دوره بازپروری است.

۱-۲- ویژگیهای روان شناختی معتادین جوان بعد از گذراندن دوران بازپروری :
تفییری در این ویژگی که تلاش داشته‌اند خود را بدتر از آنچه هست نشان دهند، مشاهده نگردیده است، یعنی تمارض در آنها باز هم به وضوح دیده می‌شود که این کار را برای جلب کمک از سوی دیگران انجام می‌دهند، در واقع این نیاز عمیقی شده و جزو رگه‌های شخصیتی درآمده است و نیاز به کار جدی‌تر بر روی آن می‌باشد، حالاتی چون محظوظ بودن و پذیرندگی وجود دارد، ویژگی هیپوکندریا تغییری مشهود کرده است، لجبازی و خودخواهی

ادامه دارد، افسردگی تا حدودی کاهش پیدا کرده است، تمایلات هیستریکی، ناسازگاری اجتماعی، شکایت از محیط اطراف و عصیانی علیه آن، گرایشات پارانتوئیدی، اضطراب، رفتار و افکار وسوسی، گوشه‌گیری، احساس تنها بی تا حدودی کاهش پیدا کرده است، اما تمایلات هیپومانی همچنان تغییری نکرده است، بروز پرخاشگری در موقعیتهای ناکام‌کننده و احساس کهتری و گناه و شرم‌ساری بیشتر شده است، ضعف «من» در دفاع مناسب از شخصیت وجود دارد، علاقه نمونه‌ها به پذیرش مسئولیت اجتماعی تا حدود زیادی افزایش پیدا کرده است، در واقع روحیه همیاری و همکاری زنده شده است. در خصوص سایر ویژگیها تغییرات چندانی مشاهده نشد.

۲- معتادین جوان از چه شرایط فردی، خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی برخوردارند؟

در خصوص پاسخگویی به سوال فوق از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است

و اطلاعات ذیل بدست آمده است:

۱-۱- معتادین مورد بررسی دارای مشاغل اداری، آزاد و کارگری بودند و بیش از $\frac{1}{3}$ آنها باسواند می‌باشند و بیش از نیمی از آنها متأهل بودند.

۱-۲- علت مراجعة خود را برای ترک اعتیاد بدین صورت طرح کرده بودند: فشارهای اجتماعی و خانوادگی مثل اخراج از کار، بدینین جامعه تسبیت به معتاد، جدایی همسر، تأکید خانواده و مشکلات اقتصادی.

۱-۳- تمام افراد نمونه از مشکلات جسمانی و روانی با بیش از پنج سال سابقه شکایت داشتند و حتی برای رفع آنها از مواد مخدر استفاده می‌کردند.

۱-۴- هشت مورد از معتادین در رشد جسمی و حرکتی خود در دوران کودکی مشکلی نداشتند و چهار مورد از آنها در سن زیر هفت سالگی حوادث مهمی چون تصادف، ضربه مغزی و از دست دادن والدین را تجربه کرده‌اند، رابطه والدین در هفت مورد در دوران

کودکی خوب بوده است.

۲-۵- در سن دبستان پذیرش مدرسه برای آنها مشکل بوده است، ارتباط خوبی با همکلاسیها نداشته‌اند و چند مورد اقدام به فرار کرده‌اند، چهار مورد از آنها شاهد اختلاف شدید بین والدین بوده‌اند که منجر به طلاق شده است.

۲-۶- در دوران بلوغ و نوجوانی افت تحصیلی بیشتری داشته‌اند، هشت نفر دچار انحرافات اخلاقی و جنسی بوده‌اند، اختلاف با والدین بطور جدی وجود داشته است و دو نفر از آنها تجربه زندان را هم ذکر کردند.

۲-۷- در دوران بیست سالگی به بعد تنها شش نفر از معتادین مورد بررسی ازدواج کرده‌اند که آنهم ناموفق بوده است و در یک مورد، همسر هم معتاد می‌باشد. در خانواده نمونه‌ها سابقه اعتیاد در والدین و خواهر و برادرها وجود ندارد. تمام معتادین ابتدا از سیگار، بعد تریاک و سپس هروئین مصرف کرده‌اند.

۲-۸- معتادین جوان علت ابتلاء به این اختلال را دوستان منحرف، مشکلات خانوادگی و زناشویی، در دسترس بودن پول کافی وجود مواد مخدر ذکر کرده‌اند.

۲-۹- حدود $\frac{2}{3}$ معتادین مورد بررسی برای دومین بار بوده است که جهت ترک اعتیاد مراجعه نموده‌اند، این افراد علت بازگشت مجدد به مصرف مواد را نداشتن حامی، طرد اجتماعی و خانوادگی، ضعف اراده ذکر کرده‌اند.

۳- دوران بازپروری چه تأثیری بر ویژگیهای روان شناختی معتادین جوان دارد؟
تابع بدست آمده از اجرای پژوهش در دو مرحله، نشانگر این نکته است که دوران

بازپروری که بیشتر جنبه نگهداری دارد در تغییر خصوصیات روانی، عاطفی و رفتاری معتادین جوان بی تأثیر بوده است لیکن این تأثیر بیشتر در جنبه‌های سطحی بوده و تغییرات عمقی بجا نگذاشته است، چه دور بودن از مواد و محیط فشارزای خانوادگی و

ناسازگاری

اضطراب،

امست، اما

ناکام‌کننده

متاسب از

دی افزایش

و ص سایر

نوردارند؟

شده است

فشارهای

سر، تأکید

از $\frac{1}{3}$ آنها

مشکلی

ف، ضربه

در دوران

اجتماعی مفید می‌باشد، اما به لحاظ اینکه شاهد از بین رفتن سرمایه‌های ملی بخاطر بازگشت مجدد معتادین به اعتیاد نباشیم، لازم است، فعالیتهای مشاوره‌ای، رواندرمانی و مددکاری در یک چنین مراکزی بر روی تغییر ساختار شخصیتی، خانوادگی و اجتماعی کار نمایند.

بحث و نتیجه‌گیری:

چنانکه از تابع پژوهش مذکور تحت عنوان بررسی ویژگیهای روانی، عاطفی و رفتاری معتادین جوان بهمراه نقش دوران بازپروری بر تحول آنها بر می‌آید معتادین جوان عمده‌تاً به هنگام ورود به مراکز بازپروری ویژگیهای روان شناختی نامناسبی برخوردار بودند که هر کدام از آنها می‌تواند خود زمینه ساز بروز مشکلات دیگر شود و یک دور تسلیل وار برای روی آوردن به اعتیاد فراهم نماید. اما ورود به مراکز بازپروری و نقشی که این محیطها می‌توانند بر تغییر این ویژگیهای مختلط بگذارند قابل توجه است، البته زمانی که یک رکن اساسی این دوران فعالیتهای نظامدار مشاوره‌ای، رواندرمانی و مددکاری باشد، چه در پژوهش حاضر مشخص شد به لحاظ اینکه در دوران بازپروری چنین کارهایی از جایگاه کم اهمیت و یا بی اهمیتی برخوردار است، تأثیر این همه سرمایه‌گذاری ملی چندان چشمگیر نیست و حتی لازم می‌آید تا برنامه‌ای مدون شود که بعد از ترک اعتیاد، معتاد و خانواده‌اش از سرویسهای مشاوره‌ای برخوردار شوند تا بهداشت روانی جامعه نیز تأمین گردد.